

DELIMITAREA INFRAȚIUNII DE ȘANTAJ DE UNELE INFRAȚIUNI CONTRA PATRIMONIULUI SĂVÂRȘITE PRIN SUSTRAGERE

Sergiu CRIJANOVSCI, Igor BOTEZATU

Catedra Drept Penal și Criminologie

The crime qualification under the 189th article of the Penal Code of Moldova is ensured not only through the objective and subjective constituents of extortion, but also through its precise delineation related to adjacent crimes. An overall analysis of offences stated in the 6th Chapter of the Special Part of the Penal Code of Moldova, allows us to say that there are sufficient similarities between the crime of extortion, on the one hand, and some forms of theft, on the other. Therefore, through our scientific approach we pointed out the demarcation lines between the crimes of robbery and extortion, which involves threats of violence, as well as the dissociation of the scam from extortion.

O analiză *per ansamblu* a faptelor prejudiciabile incriminate în Capitolul VI al Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova ne permite să constatăm că există suficiente asemănări dintre infracțiunea de șantaj (art.189 CP RM), pe de o parte, și unele forme de sustragere, pe de altă parte. În primul rând, luăm în vizor natura convergentă a șantajului cu jaful și tâlhăria. Aceasta deoarece amenințarea cu aplicarea violenței este incidentă și infracțiunii de jaf (alin.(2) lit.e) art.187 CP RM) și infracțiunii de tâlhărie (alin.(1) art.188 CP RM), motiv din care apare necesitatea disocierii unor asemenea fapte, în particular când șantajul se manifestă prin cererea de a se transmite bunurile.

Ab initio, relevăm că, spre deosebire de infracțiunea de jaf, în cadrul căreia conținutul amenințării cu violența este concretizat expres în norma de incriminare la alin.(2) lit.e) art.187 CP RM – prin sintagma „nepericuloasă pentru viață și sănătate”, precum și spre deosebire de infracțiunea de tâlhărie, caracterul amenințării cu violența fiind determinat de sintagma „periculoasă pentru viață și sănătate”, prevăzută la alin.(1) art.188 CP RM, în cazul infracțiunii de șantaj legiuitorul a lăsat fără o concretizare caracterul amenințării cu violența. Reticența înfățișării exprese a gradului de violență cu care se amenință în cazul șantajului trebuie interpretată *lato sensu*, adică atât ca amenințare nepericuloasă pentru viața sau sănătatea persoanei, cât și periculoasă pentru viața sau sănătatea persoanei, alegație ce concordă prevederilor pct.7 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre șantaj”, nr.16 din 7.11.2005 (în continuare – Hotărârea Plenului CSJ a RM nr.16/2005) [1].

O primă disonanță dintre tâlhărie sau jaf, pe de o parte, și șantaj, pe de altă parte, reliefată în literatura de specialitate, vizează aspectul temporal al realizării amenințării. Astfel, potrivit autorilor ruși L.D. Gauhman și S.V. Maximov [2], realizarea amenințării extorculatorului se presupune în viitor, și anume: în situația în care victima nu va îndeplini cerințele patrimoniale ale făptuitorului. În contrast, în caz de neexecutare a cerințelor patrimoniale ale făptuitorului, înfăptuirea amenințării cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viață și sănătate – în cazul jafului sau realizarea amenințării cu aplicarea violenței periculoase pentru viață și sănătate – în cazul tâlhăriei, se preconizează a fi materializată imediat. La fel susține și L.K. Malahov: „Sensul amenințării în cazul dobândirii prin șantaj a bunurilor proprietarului se exprimă, în primul rând, în facilitarea dobândirii bunurilor, iar, în al doilea rând, în faptul că realizarea ei este preconizată pe viitor (sublinierea ne aparține – *n.a.*), ca răzbunare pentru refuzul de a transmite avantajele cerute” [3]. În alt context, același autor își întărește optica susținută, menționând: „În cazul amenințării, ca metodă de dobândire prin șantaj a avutului proprietarului, victima își dă seama că acționează o oarecare condiție de amânare, deci lipsește pericolul realizării imediate a amenințării (sublinierea ne aparține – *n.a.*)” [4]. Aceeași opinie este împărtășită și de autorul Z.A. Neznamova [5]. Însă, pe lângă alegația orientării extorculatorului de a aplica violența în viitor în cazul nesatisfacerii cerințelor cu caracter patrimonial, autorul susține că realizarea imediată a amenințării metamorfozează violența psihică în violență fizică, iar șantajul – în jaf sau tâlhărie.

Reieșind din caracterul polemizat al opticii vizate, nu contestăm faptul că violența psihică poate să se metamorfozeze în violență fizică, dar să acceptăm că șantajul se transformă în jaf sau tâlhărie este de neconceput. Aceasta deoarece nu poate fi invocat un „salt” calitativ al faptelor prejudiciabile care nu sunt din aceeași categorie; or, șantajul, spre deosebire de jaf ori tâlhărie, nu constituie o sustragere. De aceea, în legătură cu criteriul de delimitare formulat, mai aproape de adevăr ni se pare opinia autorului rus L.V. Serdiuk [6],

potrivit căruia amenințarea în cazul infracțiunii de extorcare (șantaj), de regulă (sublinierea ne aparține – n.a.), este îndreptată în viitor, adică făptuitorul nu intenționează s-o realizeze instantaneu. Considerăm că această din urmă opinie primează datorită faptului că nu este una categorică, astfel încât, lăsând o anumită doză de flexibilitate, este în măsură să răspundă esenței și conținutului infracțiunii de șantaj. Un punct de vedere similar îl împărtășește autorul Iu.Larii [7]: „Chiar și în cazul șantajului, amenințarea poate fi realizată imediat, după ce a urmat refuzul victimei de a transmite bunurile cerute”.

Iată un exemplu din practica judiciară care fundamentează alegația de mai sus: *L.A., la 05.05.2008, aproximativ la ora 21:00, aflându-se, în stare de ebrietate narcotică, în casa părinților săi din comuna Bubuieci, prin amenințare cu aplicarea violenței și cu deteriorarea bunurilor ce aparțin părinților, a cerut de la mama sa, L.Z., să-i transmită suma de 3000 lei. Însă, fiind refuzat, inculpatul în continuare a amenințat-o pe mama că, dacă nu-i va da suma de bani cerută, va da foc la casă și o va omori. După care, în mod intenționat, a aplicat ultimei, de la 05.05.2008, aproximativ ora 21:00, până la 06.05.2008, ora 04:00, multiple lovituri cu pumnii în cap și în alte regiuni ale corpului, a lovit-o cu telefonul în cap, a mușcat-o de nas, a stropit-o cu cafea fierbinte, a aruncat în ea cu țigări aprinse, a sugrumat-o cu mâinile de gât, încercând să o stranguleze, cauzându-i astfel vătămări corporale ușoare* (sublinierea ne aparține – n.a.) [8].

Nu este exclusă însă situația ca făptuitorul să treacă imediat la materializarea amenințării, neașteptând chiar un refuz din partea victimei de a i se transmite bunurile cerute. Pentru a ne justifica concepția promovată, vom apela la următoarea speță: *la 11.04.2005, ora 12:00, C.Gh., prin înțelegere prealabilă cu o persoană identificată de organul de urmărire penală, în privința căreia materialele sunt disjuncte într-o procedură separată, urmând indicațiile și conform informației parvenite de la C.M., s-au deplasat la locul de muncă al cet. A.R. de pe str. Bacioii Noi, 14/4, mun. Chișinău, unde, amenințându-l pe ultimul cu violența* (sublinierea ne aparține – n.a.), *precum și aplicând față de el violență nepericuloasă pentru viața sau sănătatea lui* (sublinierea ne aparține – n.a.), *manifestată prin aplicarea loviturilor cu bastonul, mâinile și picioarele peste diferite părți ale corpului, i-au cerut, invocând un motiv inventat, să transmită în folosul lui C.M. bani în sumă de 500 lei. Ulterior, în aceeași zi, aflându-se pe str. Bacioii Noi, 14/4, mun. Chișinău, ca urmare a amenințărilor și violenței fizice aplicate față de A.R., C.Gh. și persoana identificată au primit de la acesta 200 de lei* [9].

În același timp, pentru soluționarea definitivă a momentului preconizat de realizare a amenințării în cazul șantajului, ne vom prevala și de interpretarea oficială în materie. Astfel, în conformitate cu alin.(2) pct.23 al Hotărârii Plenului CSJ a RM nr.16/2005, se reliefează potențialele ipoteze de aplicare a art.189 CP RM, în detrimentul componentelor de la art.187 sau 188 CP RM:

- a) făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor, amenințând cu aplicarea imediată a violenței (sublinierea ne aparține – n.a.), dacă victima nu va consimți să-i execute cererea;
- b) făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor, amenințând, totodată, să aplice violența în viitor (sublinierea ne aparține – n.a.), dacă victima nu-i va îndeplini cererea;
- c) făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor și aplică violența în vederea asigurării realizării cererii sale (sublinierea ne aparține – n.a.).

Regretabil este că printre modalitățile faptice enumerate nu se conține și ipoteza ce rezultă din speța prezentată *supra*, reflectată în Decizia Curții Supreme de Justiție din 10.02.2010, în Dosarul nr.1re-381/10: făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor, amenințând victima cu aplicarea violenței și aplicând violența imediat, în vederea asigurării realizării cererii sale. Deși unii ar riposta, invocând că nominalizarea în una și aceeași ipoteză atât a amenințării cu aplicarea violenței, cât și a aplicării acesteia, este lipsită de importanță din motiv de transformare a violenței psihice în violență fizică, precum și din cauza caracterului alternativ al acțiunilor adiacente ale șantajului, în realitate, însă, incidența mai multor acțiuni facultative implicate în mecanismul infracțional denotă, incontestabil, gradul de pericol social al faptei prejudiciabile și pericolozitatea pe care o comportă făptuitorul, motiv pentru care nu poate să nu fie luată drept circumstanță de individualizare a pedepsei.

Totuși, această din urmă ipoteză imputată de noi nu poate suplini definitiv lista modalităților faptice; or, acestea nu sunt lipsite de fluctuație. Indubitabil, căci din cele trei ipoteze identificate de Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova mai putem deduce și alte variații: făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor, amenințând cu aplicarea imediată a violenței, dacă victima nu va consimți să-i execute cererea, iar după ce i se refuză aplică violența imediat sau în viitor; făptuitorul cere transmiterea bunurilor în viitor,

amenințând, totodată, să aplice violența în viitor, dacă victima nu-i va îndeplini cererea, iar după ce i se refuză aplică violența imediat sau în viitor etc.

În concluzie la cele etalate mai sus: nu caracterul viitor de materializare a amenințării constituie linia de demarcare dintre jaf sau tâlhărie și infracțiunea de șantaj, ci tocmai orientarea făptuitorului de a obține bunurile în viitor. De aceea, consemnăm ca fiind reușită interpretarea oficială realizată de Plenul Curții Supreme de Justiție, reținută în alin.(1) pct.23 din Hotărârea nr.16/2005, potrivit căreia, delimitând șantajul de jaf sau tâlhărie, instanțele judecătorești trebuie să țină cont de faptul că în cazul șantajului intenția făptuitorului este orientată spre dobândirea bunurilor cerute în viitor (sublinierea ne aparține – n.a.), pe când dobândirea bunurilor în cazul jafului sau tâlhăriei are loc simultan (sublinierea ne aparține – n.a.) cu aplicarea violenței sau cu amenințarea aplicării acesteia, ori îndată (sublinierea ne aparține – n.a.) după realizarea acestor acțiuni. Într-o anumită măsură, la această interpretare au contribuit reminiscențele fostei Hotărâri a Plenului Judecătoriei Supreme a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea averii proprietarului”, nr.5 din 06.07.1992 [10]; or, potrivit pct.9 al acesteia, delimitând șantajul de jaf sau tâlhărie, judecătorii vor ține cont de faptul că în cazul șantajului amenințarea cu aplicarea forței e îndreptată spre obținerea bunurilor în viitor, dar nu în momentul amenințării.

Este de consemnat că și în practica judiciară anume acest criteriu de delimitare stă la baza reîncadrării de către instanțele de judecată a faptelor de șantaj în jaf săvârșit cu aplicarea violenței nepericuloase pentru viața sau sănătatea persoanei sau cu amenințarea aplicării unei asemenea violențe. În acest sens, aducem următoarele exemple din practica judiciară, când instanța de fond a constatat întemeiat prezența elementelor constitutive ale jafului, nu însă cele ale șantajului, așa cum s-a susținut neîntemeiat în învinuire: *G.D. a fost recunoscut vinovat în comiterea infracțiunii de la art.187 alin.(2) lit.e) CP RM. La data de 07 septembrie 2009, aproximativ la orele 18:30, acesta, aflându-se pe stadionul Școlii Profesionale din or. Râșcani, i-a întâlnit pe elevii anului I ai școlii respective N.O., H.M., R.C. și V.C. Amenințându-i cu aplicarea unei eventuale violențe fizice, a cerut, ilegal, și personal a primit, sincronizat (sublinierea ne aparține – n.a.), de la N.O. bani în sumă de 5 lei, de la H.M. bani în sumă de 5 lei, de la R.C. bani în sumă de 20 lei și de la V.C. bani în sumă de 5 lei [11]; • O.I. a fost recunoscut vinovat, printre altele, în comiterea infracțiunii prevăzute la art.187 alin.(2) lit.e) CP RM. La începutul lunii septembrie 2008 s-a întâlnit în piața „Negustorii” din mun. Chișinău cu minorul R.D. Prin amenințări cu aplicarea violenței fizice în adresa minorului, i-a cerut acestuia să-i transmită bani în sumă de 20 lei. Ultimul, percepând amenințările ca fiind reale și dorind evitarea lor, i-a transmis 20 de lei [12].*

Deci, drept criteriu principal de delimitare a componentelor vizate poate să evolueze aspectul temporal al orientării făptuitorului de dobândire a bunurilor, nicidecum însă aspectul temporal al realizării amenințării, ultimul având doar caracter facultativ în procesul de disociere a infracțiunilor de jaf sau tâlhărie, pe de o parte, și șantaj, pe de altă parte.

Pe lângă această deosebire, în literatura de specialitate a fost susținută opinia, potrivit căreia și scopul realizării amenințării reprezintă linia de demarcare dintre șantaj și jaf sau tâlhărie. *In concreto*, autorul rus L.V. Serdiuk [13] susține că la șantaj făptuitorul realizează amenințarea în scop de răzbunare, fiindcă n-a fost îndeplinită cererea lui, dar nu în scopul obținerii violente a patrimoniului. O asemenea abordare ni se pare absolut nefondată. În vederea exprimării dezacordului, vom aduce următorul argument: nu în toate cazurile făptuitorul trece la materializarea amenințării din motive de răzbunare, și nu în scop de răzbunare, așa cum invocă autorul. O dovadă în acest sens este și speța de care am uzat *supra*, ce se conține în Decizia Curții Supreme de Justiție din 10.02.2010, în Dosarul nr.1re-381/10: făptuitorul a amenințat inițial victima cu violența, precum și, imediat după aceasta, a aplicat față de ea violența. Deoarece pe fundalul desfășurării mecanismului infracțional nu apare un refuz de realizare a cererii parvenit din partea victimei între momentul inițial de amenințare și până la realizarea *de facto* a acestei amenințări, răzbunarea, ca atare, nu poate fi pusă la baza aspectului motivațional de comportament al făptuitorului. Incontestabil, în această ipoteză elementul catalizator al materializării amenințării îl constituie imboldul de influențare asupra victimei în vederea asigurării realizării cererii patrimoniale.

Reieșind din cele etalate mai sus, considerăm că o deosebire principală ce rezultă din sediul materiei rezidă în faptul că amenințarea cu violența în cadrul jafului și tâlhăriei reprezintă un mijloc de dobândire ilicită a bunurilor ce se află în posesia victimei, pe când la șantaj amenințarea cu violența constituie tocmai

mijlocul de constrângere a victimei de a transmite aparent benevol averea făptuitorului. Veridicitatea acestei disocieri se desprinde chiar din interpretarea sistemică a faptei de sustragere, care presupune o deposedare și o impondere, cu fapta de șantaj, a cărei esență este determinată de sintagma normativă „cererea de a transmite bunurile”. De altfel, conținutul acestei supoziții este confirmată și de V.Cușnir, care susține următoarele: „Spre deosebire de jaf sau tâlhărie, însuși făptuitorul nu ia bunurile din posesia proprietarului, ci pe o cale ilegală, folosind diferite metode de influență asupra conștiinței și voinței acestuia, cere ca el să transmită bunurile în folosul făptuitorului sau în folosul altor persoane” [14]. O opinie asemănătoare este împărtășită și de autorul român Tr.Pop: „Deși șantajul se comite, ca și tâlhăria, cu violență sau amenințare, persoana șantajată nu rămâne pasivă, ca victima tâlhăriei, ci este activă, predând, remițând bunul cerut către făptuitor sub imperiul constrângerii” [15].

După această disociere absolut necesară, nu putem să nu reflectăm opinia pe care o îmbrățișăm în totalitate vis-à-vis de acest subiect. Aceasta aparține autorului E.Visterniceanu [16], potrivit căreia soluționarea problemei privind delimitarea dintre aceste infracțiuni depinde de gradul de îmbinare a trei momente: a momentului transmiterii bunurilor; a momentului amenințării cu violență; a momentului aplicării violenței.

În alt context, vom statua și asupra delimitării infracțiunii de șantaj de infracțiunea de escrocherie (art.190 CP RM). Oportunitatea disocierii celor două componente de infracțiuni se profilează în contextul în care șantajul este urmat de dobândirea bunurilor cerute (lit.e) alin.(3) art.189 CP RM). Aceasta deoarece apar cel puțin două linii convergente: în ambele ipoteze faptele adoptă forma unei infracțiuni materiale și în ambele ipoteze există o identitate terminologică; or, termenul „dobândire” este infiltrat atât în dispoziția alin.(1) art.190 CP RM, cât și în conținutul variantei agravate de la lit.e) alin.(3) art.189 CP RM. Congruența respectivă comportă însă diferențe de substanță: în cazul șantajului, dobândirea bunurilor are semnificația de acțiune adiacentă în cadrul faptei prejudiciabile, deținând în subsidiar și rolul de circumstanță agravantă, pe când în cazul escrocheriei, dobândirea bunurilor îndeplinește rolul de acțiune principală în cadrul acestei forme de sustragere.

De altfel, oportunitatea delimitării șantajului urmat de dobândirea bunurilor cerute de escrocherie se profilează și pe fundalul mecanismului asemănător de săvârșire a celor două componente de infracțiune: făptuitorul exercită o influență psihică asupra conștiinței și voinței victimei în vederea cedării bunurilor râvnite de el, influență care are ca finalitate transmiterea aparent benevolă a acestora. În acest context, o analiză detaliată a laturii obiective a componentei infracțiunii prevăzute la art.190 CP RM ne permite să constatăm că în cazul escrocheriei voința victimei privind dispunerea de bunurile care se află în posesia ei este denaturată; or, ultima nu percepe caracterul ilegal al acțiunilor făptuitorului. Însăși înșelăciunea și abuzul de încredere, care îndeplinesc rolul de acțiuni adiacente ale escrocheriei, tocmai acest lucru ni-l demonstrează. Or, are dreptate R.Z. Abdulgaziev când susține că înșelăciunea creează victimei convingerea despre existența unui fundament al subiectului de a obține averea [17]. *Per a contrario*, în cazul infracțiunii de șantaj, voința victimei este paralizată, ea conștientizând însă caracterul ilegal al acțiunilor făptuitorului. Aceasta deoarece transmiterea bunurilor către făptuitor se face din cauza temerii pe care a insuflat-o victimei făptuitorul, prin intermediul acțiunilor adiacente – temerii pentru viața, sănătatea sa sau a persoanelor apropiate ei, pentru bunurile sale, altele decât cele solicitate de a fi transmise.

Referințe:

1. Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2006, nr.4, p.7.
2. Гаухман Л.Д., Максимов С.В. Ответственность за преступления против собственности. 3-е изд., испр. - Москва: ЮрИнфоР, 2002, с.121.
3. Малахов Л.К. Ответственность за вымогательство: квалификация и наказание по российскому и зарубежному праву. - Нижний Новгород: НГУ, 1995, с.27.
4. Ibidem, p.67.
5. Уголовное право. Особенная часть: Учебник для вузов / Под ред. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамовой, Г.П. Новоселова. - Москва: НОРМА-ИНФРА.М, 1998, с.241.
6. Сердюк Л.В. Психическое насилие как предмет уголовно-правовой оценки следователем. Учебное пособие. - Волгоград: ВСШ МВД СССР, 1981, с.52.
7. Larii Iu. Latura obiectivă a șantajului // Analele Științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2003, ediția a IV-a, p.204.

8. Decizia Colegiului penal lărgit al Curții Supreme de Justiție din 09.03.2010. Dosarul nr.1ra-218/10 // www.csj.md
9. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova din 10.02.2010. Dosarul nr.1re-381/10. www.csj.md
10. Culegere de hotărâri explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău: Tipografia Centrală, 2002, p.327.
11. Sentința Judecătorei Râșcani din 03 noiembrie 2009. Dosarul nr.1-158/2009. www.jrs.justice.md
12. Sentința Judecătorei Buiucani, mun. Chișinău, din 15 aprilie 2010. Dosarul nr.1-41/2010. www.jb.justice.md
13. Сердюк Л.В. Op. cit, p.52.
14. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. ș.a. Codul Penal al Republicii Moldova: Comentariu. (Legea nr.985-XVI din 18.04.2002. Cu toate modificările operate până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.72-79/195 din 14.04.2009. Adnotat cu jurisprudența CEDO și a instanțelor naționale). - Chișinău: Sarmis, 2009, p.394.
15. Rătescu C., Ionescu-Dolj I., Periețeanu I.G. ș.a. Codul penal Carol al II-lea adnotat. Partea Specială II, Vol.III. - București: Socec, 1937, p.454.
16. Visterniceanu E. Răspunderea penală pentru tâlhărie. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2006, p.219.
17. Абдулгазиев Р.З. Вымогательство по российскому уголовному праву: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. - Махачкала, 2003, с.100.

Prezentat la 15.11.2011